

ԵՆՈՎՔ ՊԱԼԱՏԵԱՆ ԲՈՒԴԱՂԵԱՆԻ ԿՏԱԿԸ

Հին սերունդի մէջ եղել են մարդիկ, որոնք իրենց բնական խելօք հեռատեսութեամբ և ճշմարիտ ազգային հայ սրտով աշխատել են կենդանի ժամանակ իրենց հարստութիւնից օրինական ճանապարհով բաժին հանել մեր ազգային եկեղեցական հաստատութիւններին և զարկ տալ նրանց ազդօգուտ գործառնութեանց։ Յիրաւի այդպիսի ընդմիջառ յիշատակութեան արժանի առաքինի անհատներին է եղել Սաղիանում ծնուած Բազու քաղաքի յայտնի վաճառական հանգուցեալ Ենօք Փալատեան Բուդաղեանցը։ Հանգուցեալի մարմինը, որ ժամանակաւորապէս հողին էր յանձնուած Բազու քաղաքի հին գերեզմանատանը, անցած հոկտեմբերի 18-ին փոխադրել են ու թաղել նոյն քաղաքի նորակառոյց Ս. Թադէոս և Ս. Բարդուղիմէոս եկեղեցու գաւթում։ Այդ նոր եկեղեցին կառուցուել է հանգուցեալի կտակած գումարով, և նորա հանդիսաւոր օծումն կատարել է հետեւեալ օրը, հոկտեմբերի 19-ին, թեմի առաջնորդ Տ. Կարապետ եպիսկոպոսը։

Հանգուցեալ Ենովք Բուդաղեանի մասին թող պատմէ նորա թողած կտակը, որի զլիսաւոր կէտերն առաջ ենք բերում այստեղ։

Հանգուցեալը Օդեսսա քաղաքում Խիդոր Կորբադին նստարի մօտ 1899 թ. Մայիսի 31-ին անում է հետեւեալ կտակը. «Ես, ներքոյ ստորագրողս, Բազուի վաճառական Ենովք Փալատեան Բուդաղեանցս առողջ գատողութեամբ և հաստատուն կամքով ի դէպս իմ մահուան սոյն հոգևոր կտակով որոշում եմ. Առաջին, Բազուի Քաղաքային Ինքնավարութիւնը Հայոց-Լուսաւորչական եկեղեցու շինութեան համար տեղ է յատկացրել, բայց միջոց չունենալով, չէ կարող ձեռնարկել շինութեան, ուստի կամենալով կառուցանել այդ եկեղեցին իմ սեպհական միջոցներով, իմ

այդ ցանկութիւնն իրագործելու համար ես կտակում եմ մի հարիւր յիսուն հազար ռ. (150,000) այն պայմանով, որ եթէ իմ կենդանութեան ժամանակ սկսեմ այդ շինութիւնը և չկարողանամ վերջացնել, այն դէպքում կտակակատարներս պէտք է շարունակեն և կառուցանեն կտակածս փողով: Յանկանում եմ որ այդ եկեղեցին կառուցուի Ս. Թադէոս և Ս. Բարգուղիմէոս առաքեալների անունով, և որ մարմարէ տախտակի վրայ լինի մակագրուած, որ ինքս կառուցի այդ եկեղեցին իմ միջոցներով ի յիշատակ իմ հանգուցեալ ծնողների և իմ դաստիարակիչ հանգուցեալ եղբօրս Թադէոս աւագ քահանայ Բուդաղեանի: Երկրորդ, Այդ եկեղեցուն կտակում եմ երեսուն հազար ռ. (30,000) իբրեւ անձեռնմխելի գումար: Այդ գումարի տոկոսների $\frac{2}{3}$ -ը գործադրել իւրաքանչիւր տարի բաժանելով փողով Բագու քաղաքի աղքատ հայ-լուսաւորչականներին Չատիկին և ս. Մկրտութեան, իսկ մնացած $\frac{1}{3}$ -ը տալ նպաստ 150-ական ուրբլի Բագու քաղաքում բնակուող հայ-լուսաւորչական ամուսնացող աղջիկներին իրերով կամ կանխիկ փողով. այդ տոկոսների բաշխումն պէտք է լինի համաձայնութեամբ այդ եկեղեցու գործակալի, երէցփոխի և երեք ընտրուած անձանց, որոնք ընտրուում են ծխականներից երէցփոխի հետ միասին՝ համաձայն Բագու քաղաքի հայ-լուսաւորչական եկեղեցու կարգադրութեան: Երրորդ՝ Այդ նոյն եկեղեցուն կտակում եմ տասն և հինգ հազար ուրբ. (15,000) իբրեւ անձեռնմխելի գումար այն պայմանով, որ տոկոսիքներէց $\frac{2}{3}$ -ը երկրորդ կէտում յիշատակուած անձինք իւրաքանչիւր տարի ս. Թադէոսի տօնին գնեն փայտ և ալիւր և բաժանեն աղքատանոցում ապրող հայ-լուսաւորչական աղքատ անձանց, որի շինութիւնը գտնուում է իբրեւ հարկան այն տեղի, որտեղ ենթադրուում է կառուցանել եկեղեցին իմ հաշուով, իսկ $\frac{1}{3}$ -ը բաժանել Բագու քաղաքի հայ-լուսաւորչական հոգևորականութեան, պարտաւորեցնելով նրանց ս. Թադէոսի և առհասարակ բոլոր մեռելոց տօներին հոգեհանգիստ կատարել իմ հանգուցեալ եղբայր Թադէոս աւագ քահանայ Բուդաղեանի գերեզմանի վրայ,

որ գտնւում է ս. Լուսաւորիչ եկեղեցու բակում: Չորրորդ՝ Բաղուի Քաղաքային Խնքնավարութեան կտակում եմ յիսուն հազար ո. (50,000) այն պայմանով, որ այդ գումարով կառուցուի հողեկան հիւանդների համար հիւանդանոցի շինութիւն և տախտակի վրայ մակագրուի հետեւեալը. «Բաղուի Քաղաքային եղբ. Բուդաղեանների հիւանդանոց հողեկան հիւանդների համար», եթէ Քաղաքային Խնքնավարութիւնը չցանկանայ այդ հիւանդանոցը պահպանել իւր հաշուով, այդ դէպքում իմ կտակակատարներին վերապահում եմ իրաւունք գործադրել այդ գումարը բարեգործական նպատակով յանուն եղբ. Բուդաղեանների Հիւնդերոդ՝ Նոյն Քաղաքային Խնքնավարութեան կտակում եմ վաթսուն հազար ուսւլի (60,000) Բաղու քաղաքում կառուցանելու երկու շինութիւն էժանագին բնակարաններ անուան տակ միմեանցից բաւական հոռու թաղամասերում: Իւրաքանչիւր բնակարան պէտք է բաղկացած լինի երկու սենեակից և մի խոհանոցից: Այդ շինութիւններից մէկը պէտք է վարձով տալ բացառապէս միայն հայ-լուսաւորչականներին, իսկ միւսը այլ ազգութիւններին: Այդ բնակարաններից ստացուած եկամուտը, դուրս գալով ծախքերը, պէտք է իւրաքանչիւր տարի Զատիկին և ս. Մկրտութեան բաժանուի աղքատներին, կէսը հայ-լուսաւորչականներին, իսկ միւս կէսը այլ ազգութիւններին: Աղքատներին այդ շինութիւններում բնակարան տալը, նոյնպէս ևս եկամուտներից ստացուած գումարը աղքատներին բաժանելը պէտք է լինեն այն անձանց ձեռքով, որոնց կրկնազօրի Քաղաքային Խնքնավարութիւնը, միասին իմ կառուցանելի եկեղեցու գործակալի և երէցփոխի հետ: Վեցերորդ, Նոյն Քաղաքային Խնքնավարութեան կտակում եմ մի հարիւր հազար ուսւլի այն պայմանով, որ այդ գումարի քառասուն հազարի տոկոսիքով հաստատուի չորս թոշակաւորներ Բուդաղեան եղբայրների անունով, որոնք պէտք է սովորեն Ռուսական կայսրութեան համալսարաններում, որոնցից երկուսը լինեն հայ լուսաւորչական թոշակաւոր, իսկ երկուսն էլ այլազգի: Քառասուն հազար գումարի տոկոսիք-

հերով Բուդաղեան եղբայրների անունով հաստատուեն չորս թոշակաւոր տեղական Ալէքսանդր III կայսեր կլասիքական գիմնազիոնում, երկուսը աղքատ հայ-լուսաւորչականներից և երկուսն էլ այլ ազգութիւններից, իսկ ֆինացած տոկոսները գործադրել վճարելով Բուդաղեան եղբայրների անունով ուսման վարձ աղքատ աշակերտների համար, կէսը հայ-լուսաւորչական, իսկ միւս կէսը այլ ազգութիւնների: Իսկ քսան հազար (20,000) ո. գումարի տոկոսները գործադրել եղբ. Բուդաղեանների անունով վճարելով ուսման վարձ Մարիամեան օրիորդաց գիմնազիայի աշակերտուհիների համար, կէսը աղքատ հայ-լուսաւորչականների, իսկ կէսը աղքատ այլազգիների: Եօթներորդ՝ Խ. Էջմիածնի Հոգեւոր ձեմաբանին (Գէորգեան ձեմաբան) կտակում եմ քսան հազար ուրբի (20,000): Այդ գումարի տոկոսներով պէտք է կրթուեն թոշակաւորներ, որոնք ցանկանում են իրենց նուիրել հոգևոր կոչման, սրանցից նոքա, որոնք ցոյց կըտան առանձին յառաջադիմութիւն՝ ուղարկել բարձրագոյն դպրոցներ կատարելագործուելու Աստուածաբանական գիտութեանց մէջ: Ութներորդ՝ Շամախու քաղաքային ինքնավարութեան կտակում եմ քառասուն հազար ո. (40,000) ջրանցք շինելու..... Իններորդ. Երուսաղէմի ս. Յակոբի հայ-լուսաւորչական վանքին տասն և հինգ հազար ուրբի (15,000): Տասներորդ. Բագուի Ռուսաց Բարեգործական ընկերութեան տասն հազար ուրբի (10,000): Տասներմիներորդ. Բագուի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան քսան հազար ուրբի այն պայմանով, որ տոկոսները այդ գումարի գործադրեն բարենպաստել գործերի համար համաձայն ընդհանուր ժողովի որոշման. ի դէպս այդ ընկերութեան փակման, այդ գումարի կէսը անցնում է ի սեպհականութիւն Երուսաղէմի ս. Յակոբեանց վանքի, իսկ միւս կէսը ս. Էջմիածնի հայ-լուսաւորչական վանքին Տաճարի վերանորոգութեան համար գործադրելու: Տասներկուերորդ. Սաղիանի գիւղի, որտեղ ես եմ ծնուել, գիւղական հասարակութեան կտակում եմ տասն հազար ուրբի (10,000) այն պայմանով, որ գու-

մարը տոկոսաբեր թղթերով պահպանուի Բազուի ճիւղի պետական բանկում, որի տոկոսները իւրաքանչիւր տարի բաժանուի զիւղի աղքատներին հաւասար կերպով հոգալու քացառապէս պետական և հողային տուրքերը: Տասնեւ երեւեոց. Բազուի Քաղաքային Խնքնավարութեան կտակում եմ քսան և հինգ հազար ռ. (25,000) այն պայմանով, որ այդ գումարը վերածուի տոկոսաբեր թղթերի Քաղաքային Խնքնավարութեան անձանց հայեցողութեամբ, որպէս զի յիսուն տարուայ ընթացքում, իմ մահից սկսած, տոկոսները միացնուին մայր գումարին, որից յետոյ ամբողջ գումարի $\frac{5}{4}$ -ը անցնում է Բազուի Քաղաքային Խնքնավարութեան, որի տոկոսիքներով պէտք է պահպանի աղքատ ծերացած երկսեռ անձանց համար ապաստանարան, կէսը հայ-լուսաւորչականներից, իսկ կէսը այլ ազգութիւններից, սակայն պայմանով՝ որ նոքա լինեն տարբեր շինութեանց մէջ և տարբեր թաղամասերում: Մնացած քառորդ մասը նոյն գումարի Բազուի Քաղաքային Խնքնավարութիւնը պէտք է յանձնի Շամախու Քաղաքային Խնքնավարութեան հիմնելու Շամախի քաղաքում և պահպանելու արհեստագիտական դպրոց: Դրանք պէտք է կոչուեն Բազուի և Շամախու Քաղաքային եղբ. Բուդաղեանների հաստատութիւններ: Տասնեւչորսեոց. Շամախու Քաղաքային Խնքնավարութեան կտակում եմ տասն հազար ռուբլի (10,000) իբրեւ անձեռմխելի գումար, որ տոկոսիքներով քաղաքային դպրոցում պէտք է պահպանուին թոշակաւորներ իմ հանգուցեալ եղբայր Թադէոս աւագ քահանայ Բուդաղեանի անունով, ըստ որում ոչ միայն նրանց ուսման վարձը՝ այլ իւրաքանչիւր տարի տալ նրանց ուսումնական պիտոյքներ և մի զոյգ հազուստ դպրոցի պահանջուած ձևով, թոշակաւորներից կէսը պէտք է լինեն հայ-լուսաւորչականներ, իսկ կէսը միւս ազգութիւններից»*):

*) Կտակի կէտերը թարգմանաբար ճշտութեամբ քաղել ենք Կտակից, որի պատճէնը գտնուում է Սինօզի Տնտեսական սեղանի 1900 թ. № 31 գործի մէջ:

կտակի միւս մասերը վերաբերում են հանգուցեալի ազգականներին, որոնց յականէ յանուանէ խոշոր գումարներ է կտակել:

Կտակակատարներ նշանակուած են՝ տոհմային պատուաւոր քաղաքացի Երուանդ Թադէոսեան Բուդաղեան, երդուեալ հաւատարմատար Բօղդան Մովսիսեան Դօլուխանեան, ազնուական Ստեփան Գրիգորեան Այվազեան, Բազուի վաճառական Գրիգոր Սաղաթէլեան Ասլանեան, Բազուի վաճառական Սերոպ Մելիքեան:

Այս օրինակելի կտակի կէտերը մեծ մասամբ կատարուած են: Ս. Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանին հասանելիք քսան հազար ռուբլին 1901 թ. Յուլիսին ստացուել է կտակակատարներից և մուտք է գրուած Մայր Աթոռի նոյն տարուայ դրամական մատեանում՝ փոխարինելով 4⁰/₀ բենտաների: Այդ գումարի 0⁰/₀-ները տրւում է Գ. ճեմարանին որդեգիրներ պահելու:

Ենովք Բուդաղեանի, ազգասիրական հոգւով լցուած հայի, բարի յիշատակը միշտ կ'մնայ անջնջելի բոլորիս սրտում և գեղեցիկ օրինակ կ'զառնայ յետնորդ սերնդի համար:

Բաբգէն վարդապետ.

